

AMIR TEMUR JANG SAN'ATIDA PSIXOLOGIK TA'SIR ETISH USULLARINING TUTGAN O'RNI

Inoyatov Jahongir G'ofirjonovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Ilmiy rahbar

Safaraliyev Abbasxon Asqarali o'g'li

Perfect University Ijtimoiy fanlar Tarix (2-bosqich talabasi)

Anotatsiya: *Maqolada jangovar vaziyatlarda ruhiy barqarorlikning jang natijasiga ta'siri, Amir Temur jang san'atida qo'llanilgan psixologik ta'sir etish usullari tahlil etilgan. Ushbu maqola harbiy sohadagi mutaxassislariga tavsiya etiladi*

Kalit so'zlar: *Ruhiy barqarorlik, salbiy axborot xurujidan himoyalash, dushmanga psixologik ta'sir etish.*

Ruhiy barqarorlik - ushbu tushuncha hozirgi kunda zamonaviy harakatlar davomida jang taqdirini hal etishda qay darajada katta o'rin egallayotganligi hech birimizga sir emas albatta. Jangchi jangga kirishi, unga berilgan topshiriqni a'lo darajada ado etishi uchun, undan yuqori kasbiy mahorat, hamda, ruhiy tayyorgarlik talab etiladi.

Armiyamiz saflarida xizmat qilayotgan askarlarimizni jangovar ruhini oshirish jarayonida, buyuk sarkardalarimizning qo'l ostidagi jangchilarini ruhiy barqarorligini oshirish va dushmanga salbiy axborot psixologik xurujini amalga oshirish orqali, sarosimaga solish natijada, dushman qo'shinlariga nisbatan axloqiy-ruhiy jihatdan ustunlikka erishishga sabab bo'lgan, keng tajribalarini o'rganishimiz, ularni zamonaviy jang sharoitlariga moslashtirgan xolda taxlil qilib amalda qo'llashimiz maqsadga muvofiq bo'ladi nazarimda.

Bugungi kunda tariximizda o'zining o'chmas izini qoldirib ketgan, jahon sahnida katta g'alabalarni qo'lga kiritgan, buyuk bobokalonimiz, Sohibqiron Amir Temur harbiy maktabi, har tomolama bizga dasturul amal bo'lib xizmat qilmoqda. Dunyo siyosatshunoslari va tarixchilari ushbu jang daxosini o'rganib har jabhada uni taktikasiga va strategiyasiga yuqori baho berishmoqda. Buyuk sarkardaning harbiy strategiyasiga nazar solar ekanmiz, uning jang taqdirini hal etishda bevosita jangchilarning axloqiy ruhiy holatiga, dushmanga psixologik ta'sir ko'rsatishga doir masalalarda ham, katta natijalarga erishganligini ko'rishimiz mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, jangning taqdiri nafaqat jangchilarning jangovar ruhi, balki, dushman qo'shinlarining psixologik yo'qotishlar darajasiga ham uzviy bog'liqdir. Ushbu ikki jarayonni muvaffaqiyatli birlashtira olishi Sohibqiron Amir Temur tomonidan yengilmas va qudratli armiya tashkil qilinishining muhim sabablardan biri bo'lgan.

Amir Temur jangchilarning jangovar ruhiga, hamda, sadoqatiga -

ularning oilaviy ahvoli, moddiy manfaatlari, ijtimoy himoyalanganlik darajasi birinchi navbatda ta'sir ko'rsatishini bilgan va bu yo'nalishdagi ishlarni davlat siyosati darajasiga ko'tarib, shaxsan o'zi nazoratiga olgan. U o'zining mamlakat ishlarini boshqarish borasidagi o'n ikki tuzikining beshinchisida "Amirlar va askarlarimni martaba-yu unvonlar, oltin-u kumushlar bilan xushnud etdim. Ularning mardligiga tayanib shamshir zarbi bilan yigirma yetti podshoh taxtini egalladim"¹ deb ta'kidlab o'tgan. Bundan tashqari sipohlariga martabalariga qarab olti oylik maoshdan bir yillik maoshlarigacha oldindan to'lashni belgilab bergan. Keksaygan jangchilariga nafaqalar tayin etgan va lavozimlaridan mahrum etmagan, bu bilan, jangchilarining kelajaklaridan xavotir olmasliklari va afsus chekmasdan sadoqat bilan xizmat qilishlarini ta'minlagan. Ushbu qilingan tadbirlarning natijasi o'laroq askarlarining jang maydoniga qo'rqmasdan kirishlari, o'z jonlarini jang maydonida fido qilishlari, mahorabada dushman ustidan g'olib chiqishlari uchun yuqori mardonavorlikka erishilgan.

Amir Temur jangchilarni yuqori jangovar qobiliyatga ega bo'lishida, bevosita ularni boshqarayotgan sarkardalarning o'zini tutishi, jang maydonida jangchlarning jangovar ruhini oshirish va qayta tiklash jarayonida shaxsiy na'munasi, kuchli taktikasi va bahodirligi katta ahamiyat kasb etishini ta'kidlab o'tgan. "Amr etdimki dushman jang maydoniga kiringach, lashkar boshlig'i qo'shin safida turgan to'qqiz sipohiy favjga, jangga tushib, urush boshlashlari haqida buyruq bersin, chunki, sipoh lashkaboshisining vazifasi, jang vaqtida qo'rquvdan qo'l oyog'i bo'shashib, sarosimaga tushmasdan buyruq berishdan iborat"². Ushbu tuzukdan ko'rinib turibdiki Amir Temur sarkardalarini tanlashda, ularning mard, aql idrokli, mahoratli jang ustasi bo'lishlariga e'tabor qaratgan. Sarkardaning shaxsiy na'munasi jang vaqtida jangchilarida yuksak jangovar ruhni shakllanishining muhim ko'rsatkichi ekanligini, hamda, ruhiy barqarorlikning asosi ekanligini ta'kidlab, sarkarda jang maydonida iloji boricha o'zini o'limdan saqlashini maslahat bergan³. Chunki komandirning o'limi dushman bo'linmalarining o'ziga nisbatan ishonchining ortishi va ruhiy ustunlikka erishishiga, aksariyat hollarda jangovar vazifani bajarilmasligiga, shaxsiy tarkibning parokandaligi, hamda, katta yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Buyuk sarkarda janglarda jangchilarning ruhiy barqarorligini ta'minlashda va jangovar ruhini oshirishda qo'shinlarning jangovar tartibi ham muhim ro'l o'ynashini ta'kidlab o'tgan. Shunga ko'ra qo'shinlarini o'n to'rt favjga bo'lganida old qatorga avangard sifatida katta hirovulni joylashtirishni, ushbu favjga sinalgan, tajribali o'qchilar, qilichbozlar, nayzadorlar va bahodirlarni

¹ Amir Temur.Temur tuzuklari-Shodlik Nashriyoti 2018-yil 70 bet

² Amir Temur.Temur tuzuklari-Shodlik Nashriyoti 2018-yil 145 bet

³ Amir Temur.Temur tuzuklari -Shodlik Nashriyoti 2018-yil 146 bet

joylashtirishni, hirovulning aynan shu favji qattiq suron solib jang oldidan dushmanga ruhiy zarba berishini ta'kidlab o'tgan. Saflarning old qatoriga bahodir jangchilarning tizilishi tabiiyki dushmanga katta psixologik zarba bo'ladi, hamda, sohibqiron qo'shinlarining g'alabaga bo'lgan ishonchini ta'minlashda yana bir muhim ko'rsatkichdir. Bundan tashqari buyuk sarkarda jangchilarning ruhiy barqarorligi, hamda, dushmanga qaratilgan salbiy axborot xurujlari, jang taqdirini hal qilib beruvchi muhim omil ekanligini bilgan holda har bir jangida, bir biriga o'xshamagan ruhlantirish vositalari, hamda, psixologik hujum na'munalarini mohirona qo'llagan. Uning llyosxo'ja qo'shinlariga qarshi jang davomida llyosxo'ja tomonidan yuborilgan elchini kutib olish jarayonida o'z qo'shinlarini elchi xuzuridalik vaqti ikki marotaba oldilaridan saf tortib o'tishlarini, hamda, bir bo'linmani qir ortida otlarga daraxt shoxlarini bog'lagan holatda yugurtirishni buyuradi. Ushbu usul orqali u elchining Temur qo'shinlarining soni va jangovar shayligiga nisbatan fikri o'zgarishini, hamda, bu noxush xabar bilan llyosxo'janing xabardor etilishi, o'z navbatida llyosxo'jaga yaxshigina psixologik zarba bo'lishini maqsad qilgan.

Shuning bilan birga uning Oltin O'rda xoni To'xtamishxonga qarshi 1391-yilda Qunduzcha yaqinidagi yurishi davomida dushman askarlarini esankiratib qo'yish, o'z qo'shinlarini dushmanga nisbatan nafatini oshirish uchun, nabirasi Mirzo Abubakr otryadiga chodir qurish va qozonlarda ovqat pishirishga buyruq beradi⁴. Ushbu holat qarama-qarshi holatda jang qilish uchun saf tortgan

To'xtamishxon qo'shinlariga qattiq ta'sir qiladi. Ularda raqiblarining naqadar xotirjamligini ko'rib qo'rquv va hadik hissi uyg'onadi. O'zlariga bo'lgan ishonchlari so'nib, g'animni o'zlaridan bir necha barobar kuchli ekanligiga ishona boshlashadi. Sarkardaning dushmanga nisbatan qo'llagan psixologik hujumi o'z samamrasini beradi hamda jang taqdirini hal etilishida muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

Sohibqiron Temur nafaqat dushman qo'shinlarini ruhiy parokandaligiga sabab bo'luvchi psixologik hujumlarni jangda mohir qo'llay olgan balki, o'z bo'linmalarining dushmanning salbiy axborot xurujiga tushib qolishini, hamda ruhiy jihatdan yo'qotishlarni oldini olish borasida ham katta tajribaga ega bo'lgan. U 1398 - 1399 - yillar davomida Hindistonga qilgan yurishi davomida uch narsani asosiy muammo sifatida ko'radi. Birinchisi, Hindistonning seryomg'ir tabiati, nam havosi va daryolari, ikkinchisi o'tish qiyin bo'lgan chakalakzor va o'rmonlari, uchunchisi tishlariga zaxarli xanjarlar surtilgan, maxsus sovutlar bilan kiyintirilgan ustilarida mohir filbonlari bo'lgan ulkan odamxo'r fillari. Hindistonga yurish qilishdan oldin razvedka ma'lumotlaridan olgan xabarlariga tayanib Sohibqiron jangchilarini fillar oldida sarorimaga tushib qolmasligini oldini olish maqsadida, ularni shu fillar kattaligidagi yog'och

⁴ Dadaboyev X. Harbiy san'at tarixi - Toshkent 2013-yil 156-b

va qoplardan yasalgan maketlar bilan shug'ullantiradi. Ushbu jarayonda askarlarning o'ziga bo'lgan ishonchi ortib jang maydonida qo'rquv va sarosimaga tushmasdan harakat qilishiga sabab bo'ladi.

Buyuk sarkardaning ushbu psixologik xujumlari hamda jangchilarining jangovar ruhini oshirishga qaratilgan tadbirlari hech shubhasiz u qo'llagan taktikaning muhim va ajralmas qismiga aylangan. Dushmanga nisbatan bunday psixologik hujumlarni amalga oshirish bugungi zamonaviy jang sharoitlarida ham keng foydalanilmoqda. Zamonaviy janglarda ommaviy axborot vositalari, internet tarmoqlari orqali turli xil axborot xurujlari, har ikkala tomon jangchilari uchun ham keng ma'noda qo'llanilib kelinmoqda. Milliy armiyamiz saflarida xizmat qilayotgan harbiy xizmatchilarimizning jangovar ruhini oshirish, ularni dushmanning salbiy axborot xurujlari ta'siriga tushib qolishlarini olish maqsadida harbiy xizmatchilarimizda milliy g'urur, barqaror axloqiy ruhiy holatni ta'minlash, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash asosiy vazifalarimizdan biridir. Zero "Yuksak jangovar ruh - askarning yengilmas kuchi, armiyaning qudratidir!".

Ushbu sohada ishlarni amalga oshirishimizda tariximizda o'tgan sarkardalarimizning boy me'rosini o'rganishimiz albatta samarali natijalarga erishishimizga katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Amir Temur. Temur tuzuklari - Shodlik Nashriyoti 2018-yil 70-144-147 b.
2. Dadaboyev X. Harbiy san'at tarixi - Toshkent 2013-yil 156-b.
3. Lyusen Keren Amir Temur saltanati - Ma'naviyat 1999-yil 86-b.
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vairligining rasmiy sayti, <http://www.lex.uz/>